

ELS MOLINS FARINERS I LES MASIES DEL MUNICIPI DE LES PILES

per Salvador Palau Rafecas "El Galo"

ELS MOLINS FARINERS

El municipi de Les Piles forma part de la conca fluvial de l'Alt Gaià. A la xarxa hidrogràfica del riu Gaià i els seus petits afluents, als segles XII-XIII s'hi fonamenta la cabdal i necessària indústria farinera d'antany, en la qual la força motriu de l'aigua n'era essencial.

Els molins fariners eren enginys hidràulics que tenien per finalitat la mòlta de cereals, sigui per a bestiar o per a l'elemental prefabricació del pa.

El seu funcionament consistia en encabir un cert volum d'aigua en una bassa, que sempre i en els molins que coneixem era a frec del propi edifici on es feia la mòlta. Prèviament l'aigua era desviada del curs del riu mitjançant una resclosa i, a través d'una sèquia, conduïda fins a la bassa, dintre d'ella i a frec de la paret del molí s'hi troba el cacau (espècie de pou) per on l'aigua hi baixava, fins a la paret més fonda de l'edifici just al lloc on hi havia el desguàs i el rodet –roda horitzontal formada per departaments inclinats i còncaus (àleps) –generalment de fusta, algun de pedra i més modernament de ferro.

L'única obertura del cacau era a través d'un petit estellador que regulava l'aigua per donar-li embranzida al rodet a través d'una inclinada i curta canal de fusta.

El rodet recolzat per un sol punt (agulla) damunt un dau de ferro o metall, feia rodar la mola alta, subjectada aquesta per la nadilla i l'arbre, que pujava del rodet, passant pel mig de la mola sotana o baixa (la qual era fixa).

El mecanisme era bastant rudimentari, però del tot efectiu, com ho demostra el fet d'haver funcionat al llarg de quasi vuit segles sense gaires variacions, si més no per aquestes contrades.

Tot i l'efectivitat de l'enginy, els moliners d'antany tenien seriosos maldecaps que condicionaven la seva economia i per tant la seva subsistència, realitat que es fa ben palesa en determinada documentació. Cal parlar, doncs, de les primitives i fràgils moles fetes de pedra del país, les quals es trencaven o desgastaven molt ràpidament. Al final, molts optaren per fer servir la pedra de Montjuïc, però no tothom es podia permetre semblants despeses. Per exemple, i tal com trobem documentat, al santuari de Sant Magí de la Brufaganya, en 1647, s'hi construeix un molí i es va a Barcelona a buscar les referides moles. El seu cost és de 16 lliures cadascuna i les despeses de transport de 140 lliures les dues. Foren dutes en dos viatges damunt d'un carro tirat per set animals i conduït per tres persones i per arribar encara els hagueren d'ajudar els bous del convent, els frares i els veïns de les contrades. Els viatges duraren, el primer, vuit dies i el segon, set.

Un altre dels problemes que tenien els moliners, a part del manteniment, imposts i arrendaments, era el de l'escassetat d'aigua. Amb una bassada sols es molien de tres a sis sacs de gra. Ens referim naturalment a la zona que aquí tractem, car en grans rius, Ebre, Llobregat, Cardener, Ter, Segre i altres, es molia amb un sistema diferent amb roda vertical i directament del riu i en cap moment els condicionava l'aigua.

Un exemple del bàsic aprofitament d'aigües el trobem sota mateix de l'escorxadador municipal de Santa Coloma, on hi ha una superba resclosa semicircular i escalonada, que conduïa l'aigua del riu Gaià per cinc molins fariners tots ells documentats al segle XIII. Des d'aquesta resclosa l'aigua feia cap al Molí Nou (davant la Font de Carters), d'allí, creuant el riu per un aqüeducte de pedra, anava al Molí de la Torre, d'aquest seguia fins al Molí Vell de Sant Gallard, del municipi de Les Piles, passant abans pel Molí del Pocurull i el del Requesens. El referit Molí del Requesens i un altre que hi ha sota ell, dit Molí del Sol –més modern i amb resclosa pròpia– es troben a la mateixa partió de municipis.

És evident l'aprofitament del preuat líquid i és tanmateix a l'entorn de la indústria farinera on s'hi regula jurídicament un complex engranatge de regadius.

Una realitat que he pogut constatar al llarg de la recerca que he fet d'uns mil molins de bona part de Catalunya, és que a menys cabdal d'aigua dels rius i torrenteres, més densitat de molins. Els resultats evidencien que a les capçaleres dels rius és on més molins s'hi troben; si agafem per referència el propi riu Gaià hi comptabilitzem un total de 54 molins, d'ells en corresponen 5 al municipi de Les Piles, altres 8 al veí municipi de Santa Coloma i 14 al també municipi veí de Santa Perpètua de Gaià. Tenim, doncs, 27 molins, que són la meitat del total i en menys d'una quarta part de recorregut.

Fem constar que Montblanc amb més 20 molins i Santa Perpètua amb 14 són els capdavanters dintre uns dos-cents municipis en els quals hi hem trobat molins o els seus vestigis.

Centrant-nos en la demarcació del municipi de Les Piles, detallarem tot seguit les característiques dels cinc molins d'aital i precís espai, amb la localització de cadascun d'ells situats dintre el mapa 1/50.000.

RIU GAIÀ

Molí Vell de Sant Gallard (de Dalt) 661971. Dreta del riu

A aquest moli, tal com hem ressenyat i repetim, li provenia l'aigua de la resclosa de l'Escorxadador a extramurs de la vila de Santa Coloma i després d'alimentar a quatre molins, en feia ús de les prèviament regulades aigües.

En queda la volta de la part baixa, de la qual s'intueix l'antiga solidesa (segle XII-XIII). És del record de molta gent haver-lo vist tot sencer; malauradament, fou enderrocat per fer de la seva pedra els forns de ciment de l'Abelló dintre Santa Coloma. Era en forma de torre, construcció fortificada bastant usual als segles XII-

XIII com els referits de la Torre, del Requesens o el més proper a ell, el de Baix o Nou, aquests al riu Gaià, i el d'Albió i el de la Cadena al riu Corb i sols per citar-ne els més propers.

Molí Vell de Sant Gallard

Molí Nou de Sant Gallard (de Baix) 660970. Dreta del riu.

A poca distància del Molí Vell s'hi troba aquesta gran edificació (9x8m.). La part del molí sembla correspondre a una construcció del s.XIII, assentada damunt una altra més antiga. La porta d'entrada és adovellada formant un arc de mig punt. La part baixa, que era el lloc destinat a les moles, és coberta amb una volta de canó, la magnificència de la qual, és de característiques no gens freqüents, sols comparable als Molins de la Vila de Montblanc (la Catedral dels Molins) ara convertit en museu.

Pel darrera es veu el seu cacau de 2,30 m. de diàmetre i s'intueix el que era la bassa. L'aigua li venia de la resclosa del gorg d'en Roca, la qual es troba un centenar de metres riu amunt. Al seu costat i adossat hi ha un habitacle d'època posterior, si bé més baix. A continuació s'hi troba un grandíós edifici, fet fer en 1877 per un tal Pomés i Miquel amb la fallida finalitat de destinar-lo a indústria. Sabem que en una època indeterminada aquests dos molins eren propietat de la senyorial família Requesens, afincada a Santa Coloma.

Els usuaris dels molins anaven a moldre el gra amb la mula que portava els argadells o sàrria damunt del seu llom i dintre d'ells un costal de gra en cadascun (el costal o quartera equivalia a tres mesures; el seu pes no arribava a 50 kgs.). Aquesta feina era del tot penosa, si més no pels de Santa Coloma, puix que s'havien de seguir els molins un a un fins trobar qui li fes la feina, arribant més d'una vegada més avall de Santa Perpètua.

Les moles d'aquest molí es vengueren: un joc al Molí (elèctric) del Bernades i l'altre joc a la fàbrica de ciment d'en Llorens, els dos de Santa Coloma. Les moles del Molí Vell o de Dalt es van vendre al molí del Rafel de Pontils, últim que funcionà en aquests contorns.

A l'Arxiu Parroquial hi ha documentació dels molins que ens referim, concretament en una llibreta titulada *Comptes de la Comunitat 1708-1720*. Se'n desprèn que l'església de Santa Coloma n'era la propietària o cobrava l'arrendament dels dos molins. Els arrendaren, en el primer cas, a Vicenç Lloreta de Sant Gallard per 90 quarteres de blat des d'octubre de 1708 fins a setembre de 1710; de 1710 a 1712 el preu puja a 104 quarteres de blat, descomptant-li dues quarteres per adobar el molí i segueix pel mateix preu fins al 1716.

De 1716 a 1718 són arrendats a Joan Pau Penedés, del mateix lloc, per 92 quarteres de blat; no hi entren uns trossos de terra cultivable que anaven junt amb els dos molins.

Molí Nou de Sant Gallard.

De 1718 a 1720 són llogats a Martí Rosic amb les mateixes condicions. Una mostra de les despeses que es feren en els molins són: el 1708, 1 lliura 12 sous per adobar un cèrcol; en 1709, 40 lliures 19 sous i 6 diners al mestre de cases Josep Borràs; el 1711, 10 lliures per una canal de regular l'aigua del rodet; en 1712, es compren dues moles a Isidre Miret de Biure per 65 lliures, i costen 19 lliures 12 sous de transport; el mateix any per obres fetes en els dos molins, 98 lliures 5 sous; el 1713 per una cua de pala del molí, paguen al manyà de Santa Coloma Aleix Miralles 1 lliura 5 sous; en 1717, al mateix manyà, per la cua de la tanca i altres adobs, 2 lliures; al mateix any, per obres, 37 lliures 9 sous 6 diners.

TORRENT DE BIURE

Molí Vell de Biure 624959. Dreta del riu

Les restes del Molí Vell de Biure es localitzen molt a prop de la font. És visible part del seu cacau i la part baixa, coberta amb una rudimentària volta, possiblement sigui del XIII o principis del XIV. Malauradament, desconec altres referències o documentació, llevat de les més amunt esmentades segons les quals Isidre Miret de Biure vengué les moles al molí de Sant Gallard en 1712; possiblement en aquesta data ja no funcionés per escassetat d'aigua.

Molí Vell de Biure

Molí Nou de Biure 6279509. Esquerra del riu

Uns 200 m. més avall del Molí Vell s'hi troba la petita resclosa que abastia el Molí Nou. El molí de 6,55 per 5 m. d'exterior i 5,35 per 4,10 m. d'interior, és en estat ruïnós i abandonat; per dintre encara s'hi veu l'anclatge de la mola, elevada per dos graons, i el farinal. Al bastiment de fusta de la mola hi consta l'any 1821, el mateix que hi ha esculpit al llindar la porta, situada a l'extrem dret de la façana que és tota de pedra treballada, amb tres grosses anelles també de pedra clavades i que servien per a fermar-hi les mules.

Molí Nou de Biure

Molí de Prous 635951. Esquerra del riu

Uns dos quilòmetres més avall del llogaret de Biure, just a l'angle que formen les rases de Guiamons-Les Piles amb el Torrent de Biure, no fa gaires anys hi havien les restes del molí, restes de parets, una de les moles i el cacau, que el seu propietari ha fet desaparèixer totalment. La veu popular diu que sota mateix hi havia un altre molinet, i que les restes que hi ha riu avall i als mateixos límits de municipis, però dintre el de Santa Perpètua, era el Molí Vell de Prous; jo almenys així el tinc catalogat.

Moli del Prous. Riu Gaià

LES MASIES

Després dels molins, ens referirem ara a les masies que també hi havia dintre el municipi de Les Piles. D'antuvi cal remarcar que tots els molins, llevat del Nou de Biure (deixem en dubte el Vell), feien les funcions de masies.

L'Alt Gaià és una petita demarcació natural, que gira a l'entorn del centre comercial de Santa Coloma de Queralt i més concretament del seu mercat, que data de l'any 1222. Són set els municipis que depenen d'aquest mercat, amb una extensió total de 277,52 km². Localitzem 241 masies i 30 molins fariners, la majoria molí-habitacle. *Santa Perpètua encabia 85 masies; Santa Coloma, 59; Bellprat, 49; Llorac, 17; Conesa, 16; Les Piles, 18 i Savellà del Comtat, 1.* Actualment són poques les que es mantenen en peu i menys les habitades.

Donem tot seguit una relació de les 18 masies localitzades al municipi de Les Piles, dues d'elles fan referència a "casilles" o sia habitacles per cuidants de carreteres, de les quals ja no en queda ni rastre.

INVENTARI

CAL BRIANSÓ (Sant Gallard) 657974

CAL CASAGRAN (Figuerola) 648976

MASIA DEL CORBELLA (Figuerola) 648976

MASIA DEL VALLBONA (Gualmons) 640964
LA TORRE (Gualmons) 634972
CAN GARSA (Gualmons) 636963
CAL MASOVERET (Gualmons) 635967
LA CASILLA (Gualmons) 632968
CAL BESSONS (El Codony) 624988
CAL MANCO (El Codony) 624983
MASIA DEL BIEL (El Codony) 612984
MAS DEL CASTELL (Biure) 613944
CAL RAMONA (Biure) 615946
MAS CAMPANA (Sant Miquel) 613928
EL MAS (Coll de Deogràcies) 615952
MAS D'EN BOU (El Codony) 609979
MASIA DEL MIQUELÓ (Sant Miquel) 609935
LA CASILLA (Coll de Deogràcies) 598954

Cal Briansó (Sant Gallard) 657975

Poc abans d'arribar a Sant Gallard i al peu del camí de Santa Coloma, s'hi troba aquesta masia, que des de fa anys resta deshabitada.

Cal Briansó.

Sant Gallard

Cal Casagran i la Masia del Corbella

Masia del Vallbona

La Torre (Guialmons)

Cal Casagran (Figuerola) 648976

El llogaret conegut per Figuerola, i abans com Figueroleta de Santes Creus, el formen dues masies: la del Corbella i la referida de Cal Casagran, edifici aquest de grans dimensions i en estat ruïnós. La porta adovellada amb arc de mig punt, és mostra de la seva antigor; és destacable una llinda de pedra, en una de les dependències, en la qual hi ha esculpides diverses eines de pagès. Des de 1724, quan ocuparen la masoveria fins a l'actualitat, en són propietaris la família Palau.

Masia del Corbella (Figuerola) 648976

A pocs metres de Cal Casagran hi ha aquesta petita masia, que des de fa uns anys serveix d'explotació porcina.

Guialmons

Masia del Vallbona (Guialmons) 640964

Bastant a prop del lloc de Guialmons en direcció a la Punta Alta, s'hi veuen les ruïnes i els seus corrals.

La Torre (Guialmons) 634972

Al peu de carretera i a pocs metres de Guialmons, hi ha aquesta atractiva edificació voltada d'una tanca; malauradament, fa anys que està deshabitada.

Can Garsa (Guialmons) 636963

Desapareguda totalment, es trobava al damunt del camí del Molí de Prous, avui pista forestal que uneix Cal Masoveret i Pontils, amb ramals a Biure i Les Piles.

Cal Masoveret (Guialmons) 635967

Conjunt de tres habitacles, magatzems i explotacions porcines, pertanyents a una família de cognom *Sendra*.

La Casilla (Guialmons) 632968

Desapareguda totalment, es trobava en un retomb entre Guialmons i Les Piles.

Cal Bessons (El Codony) 624988

Abandonada i ruïnosa, queda molt a prop de la pista forestal que creua El Codony en direcció a Conesa.

Masia de Cal Bessons (El Codony)

Cal Manco (El Codony) 624983

No queda ni rastre d'ella, es localitzava just al darrera la fita geodèsica, mirant de cara a Guialmons.

Masia del Biel (El Codony) 612984

Molt a prop de la delimitació amb el municipi de Santa Coloma, s'hi pot veure aquesta masia totalment abandonada i des de fa anys deshabitada.

Mas del Castell (Biure) 613944

Coneguda tanmateix pel Cal Jepet, es troba a la dreta del camí que va de Biure a Vallverd. Té part de la teulada enfonsada.

Cal Ramona (Biure) 615946

Uns metres més avall del Mas del Castell, s'identifiquen uns vestigis que corresponen al lloc on hi havia el mas, propietat dels Maió de Biure.

Mas Campana (Sant Miquel) 613928

En un paratge insòlit i al peu d'una de les carenes del Montclar hi han les quatre parets d'aquest mas que possiblement era del s. XVIII.

Cal Ramona

Biure

Mas Campana

El Mas (Coll de Deogràcies) 615952

A l'esquerra del Coll de Deogràcies hi havia aquest mas conegut com Corral de l'Andreu. Actualment no en queden ni vestigis.

Mas d'en Bou (El Codony) 609979

A la partida del Codony. Des de fa anys resta deshabitat i es troba al peu de la pista forestal que puja de Les Piles.

Masia del Miqueló (Sant Miquel) 609935

No en queda ni rastre, era situat un tros cap dins i al peu d'un turó a l'esquerra de la carretera de Vallespinosa.

La Casilla (Coll de Deogràcies) 598954

No hi ha vestigis. Es localitzava davant la cruïlla de la carretera de Vallespinosa.

Les Piles

Faig constar que són diverses les persones que m'han orientat per a la localització de les masies. Josep Ballabriga n'és una, acompanyant-me "in situ" i facilitant-me dades d'arxiu. A totes elles el meu agraïment. (Fotos de l'autor)